

du. İskelenin geliri 56.000 akçe'ye ulaşıyor-
du. II. Selim zamanına ait bir kanunnâ-
mede Tolça İskelesi ve Tolça köyü zikre-
dilmektedir.

XVII. yüzyılda Tuna ve Karadeniz bölge-
lerinin önemi artınca Tulça da ayrı bir ka-
za merkezi haline getirildi. Kâtib Çelebi'-
ye göre Tulça kadılığı İbrâil kadılığı gibi yev-
mî 150 akçelik kazalar içinde yer alıyordu.
İdarî açıdan Silistre-Özi beylerbeyliği
çerçevesinde Silistre sancak beyliğine bağ-
lıydı. XIX. yüzyılda bütün Dobruca bölge-
si gibi Midhat Paşa'nın Tuna vilâyetine da-
hil edildi. Kâtib Çelebi'ye göre İstanbul'-
dan Tulça'ya on dört günde ulaşılıyordu.
II. Osman 1621'de Lehistan seferi sırasın-
da buradan geçerken bir kale, bir cami ve
bir hamam inşa ettirdi. 1067 (1657)
yılında kasabayı gören Evliya Çelebi kale-
nin IV. Murad döneminde 1044'te (1634-
35) yeniden yaptırıldığını bildirir (*Seyahat-
nâme*, V, 105). Ona göre Tuna kıyısındaki
bir kaya üstünde inşa edilen kalenin için-
de bir cami, bir hububat ambarı, bir ce-
behâne, Tuna'ya giden bir su yolu, 300 as-
ker için yetmiş hâne mevcuttu; Tuna isti-
kametine yönelik halde dizilmiş yirmi bü-
yük top (balyemez) vardı. Evliya Çelebi mu-
hafızların en başta gelen görevinin bu ke-
simi Kazaklar'ın akınlarına karşı savunmak
olduğunu yazar. Hatta kalede iken bir sa-
bah kırk altı Rus (Kazak) şaykasının çok
yaklaşıp saldırdığını, ancak askerlerin mu-
kavemeti ve büyük topların ateşi üzerine
Karadeniz'e kaçtığını ifade eder.

Tulça'daki iktisadî hayat ve ticaretle il-
gili olarak II. Selim devrine (1566-1574) ait
kanunnâmede bazı bilgiler yer alır. Yerli
mallarla komşu bölgelerden buraya gelen
mallar arasında at, eşek, kara siğir, siğir
gönü, koyun ve pastırma, ağaç (odun),
üzüm, un, tuz, balık, yapağı, şarap dikka-
ti çeker. Bu malların birçoğu komşu ha-
raçgüzâr Eflak'tan (bilhassa Braila / Berâil va-
sıtasıyla) ve Boğdan'dan (özellikle Galati / Ga-
laç vasıtasıyla) sevkediliyordu. Doğudan ge-
len mallar içinde kumaş, incir ve deve bu-
lunuyordu. Hem Kırım'a hem İstanbul'a
yakın bir Tuna iskelesi olduğundan köle ti-
careti de yapılıyordu. Tulça, İsakça (Sakçı)
ve Maçin'le birlikte bir tür ekonomik ünite
teşkil etmekteydi. Rûznâmçe defterleri bu
üç iskeleyi daima bir arada zikreder (BA,
KK, nr. 1772, s. 131).

1878 Berlin Kongresi kararları uyarın-
ca Kuzey Dobruca kesiminin Romanya'ya
verilmesi üzerine Tulça Osmanlı idaresin-
den çıktı. Buradaki bir kısım müslüman
ahali Osmanlı topraklarına göç etti. Günü-
müzde burası Tulcea idarî biriminin (Ju-

det) merkezidir. 2007 yılı resmî istatistik-
lerine göre Tulça şehrinin nüfusu 92.372
kişiydi. Bunun % 91'ini Romenler teşkil
ediyor, geri kalanları Lipovan Ruslar ve
Türkler oluşturuyordu. Tulça, Romanya'nın
başlıca balıkçılık merkezidir. Ayrıca balık
depolama ve konserve tesisleriyle dikkat
çeker. Balıkçılığın gelişiminin de bu şehirde to-
planmasını sağlamıştır. Şehirde Aziziye (Sul-
tan Abdülaziz) Camii (1863) yanında (bk.
AZİZİYE CAMİİ) Ortodoks katedral kilise-
si, Ermeni, Rus ve Katolik kiliseleri vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâtib Çelebi, *Cihannümâ* (M. Guboglu, *Croni-
ci turcești privind Târile Române* içinde), Bucu-
rești 1974, II, 112-113; Evliya Çelebi, *Seyahatnâ-
me*, V, 105-106; B. Cotovu, *Întemeierea și dez-
voltarea orașului Tulcea*, Tulcea 1909, tür.yer.;
Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve
Hukukî Tahillileri*, İstanbul 1994, VII, 736-738;
M. Maxim, "Le régime juridique des chrétiens
dans les ports roumains sous l'administration
ottomane (XVIe-XVIIe siècles)", *Analele Univer-
sității București. Istorie*, XXIX, București 1980,
s. 85-89; a.mlf., "Teritoriul românești sub admi-
nistrație otomană în secolul al XVI-lea", *Revista
de Istorie*, XXXVI/8, București 1983, s. 802-817;
XXXVI/9 (1983), s. 879-890; a.mlf., "Un tezaur
otoman din secolul al XVI-lea descoperit la Nal-
bant, jud. Tulcea", *Cercetări Numismatice*, VII,
București 1996, s. 199-208; J. Hovári, "Customs
Registers of Tulcea, 1515-1517", *AOH*, XXXVIII/
1-2 (1984), s. 115-141.

MIHAI MAXIM

TULEKÂ

(الطلقاء)

Mekke'nin fethi sırasında
müslüman olan Kureyşliler'i ifade eden
bir terim.

Sözlükte "âzat edilmiş, serbest bırakıl-
mış" anlamındaki talîkin çoğulu olan tu-
lekâ kelimesi, Hz. Peygamber tarafından
Mekke'nin fethinde Kureyşliler'e hitaben
söylenmesinin ardından terim mânası ka-
zanmıştır. Mekke'ye giren Resûl-i Ekrem
kendilerine yapılacak muameleyi endişe
ile bekleyen Mekkeliler'e, "Size ne yapaca-
ğımı düşünüyorsunuz?" diye sormuş, on-
lar da, "Senden iyilik bekliyoruz, çünkü sen
hayırlı bir kardeşsin" cevabını verince, "Si-
ze Yûsuf'un kardeşlerine hitap ettiği gi-
bi hitap edeceğim" diyerek "Bugün sizler
azarlanıp kınanmayacaksınız; gidin, he-
piniz serbestsiniz" (tulekâ) buyurmuştur
(Taberî, II, 161).

Tulekâ kelimesinin geçtiği başka riva-
yetler de vardır. Taîf kuşatmasında Sakif
kabilesinin kölelerinden Ebû Bekre Nüfey'
b. Mesrûh efendilerinden kaçıp Hz. Pey-

gamber'e sığınmış ve müslüman olmuş-
tu. Sahipleri kendisini geri istediklerinde
Resûl-i Ekrem, "O Allah'ın ve resulünün
âzatlısıdır" (talîkullah ve talîku resûlillâh) de-
miştir (*Müşned*, IV, 168, 310). Kölelikten
âzat edilenler hakkında daha çok atîk (ço-
ğulu utekâ) kelimesi kullanıldığı halde Re-
sûlullah'ın burada talîki tercih etmesi, di-
ni uğrunda efendilerinden kaçmayı göze
alan kölenin gayretini takdir anlamı taşı-
maktadır. Hz. Peygamber'in Mekke'li sa-
vaş esirleri için tulekâ, Taîf'te esir alınan
Sakifliler için ise utekâ sözünü kullanma-
sından hareketle (a.g.e., IV, 363) bazı mü-
ellifler, bu iki kelime arasında bir farkın
bulduğunu ve talîkin atîke nazaran da-
ha üstün bir mertebe ifade ettiğini söy-
lemişlerdir (Mecdüddin İbnü'l-Esîr, *en-Ni-
hâye*, III, 123). Bu yoruma göre Resûl-i Ek-
rem, hemşehrileri ve akrabaları için köle-
likten değil esaretten kurtuluşu anlatan
bir kelimeyi tercih etmiş olmaktadır. Tu-
leka günahkâr müminlerin âhiretteki du-
rumunu anlatma bağlamında da kullanıl-
mıştır. Nitekim hiçbir sâlih amel işlemedi-
ğinden cehennemde bir süre ceza çektik-
ten sonra Allah tarafından affedilen mü-
minler bazı rivayetlerde tuleka sıfatıyla
anılmıştır (İbn Ebû Hâtim, II, 221; Taberân-
î, *el-Mu'cemü'l-evsaf*, IV, 52).

Sahâbe tabakası içinde tulekâ ayrı bir
grup olarak yer almıştır. Huneyn seferine
gidilirken orduda ensar ve muhacirler dı-
şında tulekânın da bulunduğu kaynaklar-
da özellikle belirtilmektedir (Buhârî, "Me-
ğâzi", 56; *Müşned*, III, 280). Ümmü Hâ-
nî'nin tulekâdan olması ve zamanında hic-
ret etmemesi sebebiyle, kendisini Hz. Pey-
gamber'le evlenmeye lâyık görmemesi de
(Tirmizî, "Tefsîr", 33/17) tulekânın ilk müs-
lümanlar, muhacirler ve ensar kadar fa-
ziletli kabul edilmediğini göstermektedir.
Bazı rivayetlere göre Hz. Ömer de halifelî-
ği döneminde tulekâyı diğerlerinden fark-
lı bir muameleye tâbi tutmuş, onları ma-
aşa bağlamadığı gibi kendilerini orduya
alıp sefere çıkmaya da zorlamamıştır (Fâ-
kihî, III, 74). Öte yandan müellefe-i kulûb
arasında yer aldığı bilinenlerin çoğu aynı
zamanda tulekâ kapsamına girdiğinden
iki terim birbiriyle ilişkili olup bazı kaynak-
larda müellefe-i kulûbdan sayılan tulekâ-
nın isimlerini topluca görmek mümkün-
dür (meselâ bk. İbn Hacer, VIII, 370). Yak-
laşık 2000 kişi olduğu kaydedilen tulekâ-
nın (İbn Kesîr, III, 377) önde gelenleri ara-
sında Ebû Süfyan ile oğulları Muâviye ve
Yezîd, Abdurrahman b. Semûre, Safvân
b. Ümeyye, Süheyl b. Amr, Hakîm b. Hi-
zâm, Attâb b. Esîd, Hişâm b. Velîd, Hu-

TULEKÂ

veyt b. Abdüluzzâ, Ebû's-Senâbil b. Ba'kek, Cübeyr b. Mut'im gibi isimler yer almaktadır.

Hz. Peygamber'in Mekkeliler hakkında bir lutuf ve merhamet ifadesi olarak kullandığı tulekâ kelimesi sonraları siyasal bağlamda eleştirel bir anlam kazanmış ve Kureyşliler'in Resûl-i Ekrem'e karşı son ana kadar direnip düşmanlık ettiklerini ve İslâm'ı istemeden benimsediklerini hatırlatan bir ifadeye dönüşmüştür. Bunlar hakkında ilk olumsuz kanaatler Mekke'nin fethinden kısa bir süre sonra gerçekleşen Huneyn Gazvesi'nde görülür. Savaşın başlangıcında İslâm ordusu baskına uğrayıp dağılınca tulekâdan olanlar da sağa sola kaçmış, bazıları İslâm ordusunun yenilgiye uğramasına sevinmiştir. Savaşın ardından bir kısım sahâbiler bunların münafiklığına kanaat getirmiş, Resûl-i Ekrem'e onların öldürülmesini teklif etmiş, ancak bu teklif kabul görmemiştir (Müslim, "Cihâd", 134; *Müsned*, III, 190, 286). Tulekâ terimi, daha dar çerçevede Mekke'nin fethi sırasında şehrin lideri sıfatıyla tulekânın başında yer alan Ebû Süfyân'ın soyundan gelen Emevî hânedanını aşağılamak amacıyla kullanılmıştır. Hz. Ali'nin Muâviye ve Ebû Süfyân için kelimeyi bu bağlamda kullandığı rivayet edilmektedir. Hz. Ali, Muâviye'yi temsilen Habîb b. Mesleme başkanlığında huzuruna gelen üç kişilik heyete şiddetli tepki göstermiş, kendilerini muhatap almaya bile değer bulmadığını söylemiş, bu arada Muâviye hakkında "talîk oğlu talîk" demiştir (Mecdüddin İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 291). Diğer bir rivayette ise Muâviye gibi çok geç müslüman olan bir kişinin halifelik makamına gelişini kabullenemeyen Esved b. Yezîd Hz. Âişe'ye, "Görüyör musunuz, tulekâdan birine biat ediliyor" demiş, Hz. Âişe de, "Şaşırmayın, bu Allah'ın mülküdür, onu dilediğine bağışlar" cevabını vermiştir (İbn Ebû Şeybe, VII, 250). Talîk kelimesi, bugün de mutaassıp Şîa mensupları tarafından Muâviye ve Ebû Süfyân'ı kötülemek için kullanılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mecdüddin İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye* (nşr. Salâh b. Muhammed b. Uveyza), Beyrut 1418/1997, III, 123; a.m.f., *el-Kâmil*, III, 291; *Müsned*, III, 190, 280, 286; IV, 168, 310, 363; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebevîyye*, Kahire, ts. (Dârü'l-fikr), IV, 1254; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Saîd el-Lahâm), Beyrut 1409/1989, VII, 250; VIII, 551; Fâkihî, *Ahâbâru Mekke* (nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş), Mekke 1407/1987, III, 74; Taberî, *Târîh*, Beyrut 1407/1987, II, 161; İbn Ebû Hâtim, *'İlelü'l-hadîs* (nşr. Muhibbüddin el-Hatîb), Beyrut 1405/1985, II, 221; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selîfî),

Beyrut, ts. (Dârü İhyâi't-türâsî'l-Arabî), II, 347; XXIV, 413-414; a.m.f., *el-Mu'cemü'l-evsaf* (nşr. Mahmûd b. Ahmed et-Tahhân), Riyad 1405/1985, IV, 52; Hâkim, *el-Müstedrek* (nşr. Hamdî ed-Deirdâş Muhammed), Mekke 1420/2000, III, 1041; IV, 1341-1342; VII, 2456; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Haydarâbâd 1353-56, VII, 54; IX, 118; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-azîm*, Beyrut 1385/1966, III, 377; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-bârî* (nşr. Abdülâzîz b. Abdullah b. Bâz), Beyrut 1416/1996, VIII, 370.

S. KEMAL SANDIKÇI

TULEYB b. UMEYR

(طليب بن عمير)

Ebû Adî Tuleyb b. Umeyr (Amr)
b. Vehb el-Kureşî el-Abderî
(ö. 13/634)

Sahâbî.

Ecnâdeyn Savaşı'nda (13/634) otuz beş yaşında şehid düştüğüne göre milâdî 600 yılı civarında doğmuş olmalıdır. Kureyş kabilesinin Benî Abdüddâr soyundan geldiği için Abderî nisbesiyle anılır. Annesi Resûl-i Ekrem'in halası Ervâ bint Abdülmuttalib'dir. Tuleyb, Resûlullah Erkam'ın evinde iken Müslümanlığı kabul etti. Annesinin yanına giderek müslüman olduğunu söyledi ve onun da İslâm'a girmesini istedi. Annesi İslâm'ı seçmesine ve özellikle dayısının oğlunu desteklemesine çok sevindi; fakat kendisinin kız kardeşleriyle birlikte daha sonra müslüman olmayı düşündüklerini söyledi. Tuleyb, dayısı Hamza'nın da İslâmiyet'i kabul ettiğini haber verip teklifinde ısrar edince annesi İslâmiyet'i benimsedi. Resûl-i Ekrem'in şahsına yönelik çirkin davranışlara cesaretle karşı koyan Tuleyb, bir defasında Ebû Cehil'in yanındaki birkaç kişiyle birlikte Hz. Peygamber'in yolunu kesip ona eziyet ettiklerini görünce eline geçirdiği bir devenin çene kemiğiyle Ebû Cehil'in başını yarıdı; bir rivayete göre ise ona tokat attı. Tuleyb'in çene kemiğiyle başını yarıdığı kimse'nin müşriklerden Avf b. Sabre veya Ebû İhâb b. Azîz ed-Dârimî olduğu da zikredilmiştir. Kureyşliler, Tuleyb'i yakalayıp bağladılarsa da dayısı Ebû Leheb'in araya girmesiyle serbest bırakıldı. Tuleyb muhtemelen bu olaydan sonra İslâm'da ilk defa müşrik kanı akıtan kimse diye tanındı. Ebû Leheb'in bu hadise üzerine Tuleyb'i annesine şikâyet ettiği, onun da, "Tuleyb'in en hayırlı günü dayısının oğluna yardım ettiği gündür" anlamında bir beyitle kendisine cevap verdiği kaydedilmektedir.

Zeyneb et-Tâiyye ile evlenen Tuleyb (Vâkîdî, I, 344), müşriklerin eziyetlerinden

kurtulmak için bi'setin altıncı yılında gerçekleşen İkinci Habeşistan hicretine katıldı. Mekkeliler'in Resûl-i Ekrem ile anlaşmalarına dair çıkan asılsız bir haber üzerine bazı müslümanlarla beraber o da Mekke'ye döndü. Daha sonra ilk muhacirlerle birlikte Medine'ye hicret etti. Resûlullah, Tuleyb'i İkinci Akabe Biatı'nda on iki nakibden biri olan Münzir b. Amr el-Ensârî ile kardeş ilân etti. Tuleyb Bedir Gazvesi'ne katıldı. Kaynaklarda onun bu savaşta Utbe b. Gazvân'ın devesine onunla nöbetleşe bindikleri kaydedilir. Daha başka gazvelere de iştirak eden Tuleyb, Bizanslılar'a karşı yapılan Ecnâdeyn Savaşı'nda Cemâziyelevvel 13'te (Temmuz 634) şehid düştü. Onun Yermük Savaşı'nda (15/636) şehid olduğu da kaydedilmiştir. İbn İshak, Tuleyb b. Umeyr'in soyunun devam etmediğini söylemekte (*es-Sire*, s. 206), bilindiği kadarıyla hadis kitaplarında herhangi bir rivayeti bulunmamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İshak, *es-Sire*, s. 156, 206; Vâkîdî, *el-Mecâzi*, I, 344; İbn Hişâm, *es-Sire*², I, 347; II, 5; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 123-124; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 265-266; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 227-228; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), XV, 142-148; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 94; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, I, 315; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), III, 540-541; Selman Başaran, "Ervâ bint Abdülmuttalib", *DİA*, XI, 317.

MAHMUT KAVAKLIOĞLU

TULEYHA b. HUVEYLİD

(طليحة بن خويلد)

Ebû Âmir Tuleyha b. Huveylid
b. Nevfel el-Esedî
(ö. 21/642 [?])

Resûl-i Ekrem'in sağlığında
peygamberlik iddiasında
bulunanlardan biri.

Necid'de oturan Mudar kabilelerinden Benî Esed'in kâhin ve reislerinden olup Araplar arasında kahramanlığı, savaş yeteneği ve şairliğiyle biliniyordu. Asıl adı Talha'dır. Peygamberlik iddiasında bulunduğu için aşağılama amacıyla Tuleyha (Talhaçık) denilmiştir. Hicretin üçüncü yılının (625) son aylarında Uyeyne b. Hısn ile birlikte Esed ve Fezâre kabilelerini Resûlullah'a karşı savaşmaya çağırdı ve onlardan büyük bir birlik oluşturmayı başardı. Bunu öğrenen Hz. Peygamber, Ebû Seleme el-Mahzûmî kumandasında bir kuvveti onların üzerine gönderdi. Ebû Seleme, Esed kabilesine ait Katan suyuna kadar gitti, onlarla savaşmadan birliklerinin dağıtılmasını sağladı ve çok miktarda ganimet-